

Beatrix pedig egy nagyszerű elemzésben ír *A hiányzó padtárs*¹⁷ című előadásról, amelyben kizárólag a nézőre van bízva, hogy eszébe jut-e, hogy a főhős nehézségei szempontjából az őt játszó színész etnikuma is jelentőségteli.¹⁸

Kricsfalusi ugyanitt egy lábjegyzetben hívja fel a figyelmet arra, hogy a felismerés megvitatását (amire az alkalmazott színház keretei előadás közben lehetőséget adtak) az is nehezítette, hogy sokan bizonytalanok voltak, hogy a kisebbséget cigányként vagy romaként illik-e megnevezni.¹⁹ Azt gondolom, hogy itthon, ahol a politikai korrektség elsősorban a

17 A Káva előadása Sereglei András rendezésében.

18 KRICSFALUSI Beatrix, „Aktivitás – részvétel – interpasszivitás, avagy van-e nézője az alkalmazott színháznak?”, in *A színpadon túl. Az alkalmazott színház és környéke* (Pécs: Kronosz Kiadó, 2016), 17–29, 26–29.

19 Uo., 28.

kritikájáról ismert, a színházi szakírók jó része megküzdött a nyelvvel a nem normatív testek leírása kapcsán, hiszen a kifejezéssel nemcsak a szerepet, de a színészt is leírjuk, és félő, hogy minősítjük is. Alapelv lehetne számunkra, hogy csak olyat írunk le, amit a színésznek szemtől szemben is elmondanánk, ugyanakkor az előadások vizuálisan sokszor erősebben fogalmazznak ennél. Így például a *Gaiáról* (Gergye Krisztián Társulata, 2019), amelyben Tárnok Marica „rengő, dús idomai” kerülnek előtérbe, elég komikus lenne finomkodva fogalmazni.²⁰ A zavar végső oka az, hogy a test sok aspektusa a kultúránkban tabu. A színház ezt pedig nehezen tudja feloldani, többnyire csak tükröt tud tartani hozzá.

20 Vö. HALÁSZ Tamás, „Dzsepetta”, *szinhaz.net*, 2009. szeptember 6., <https://szinhaz.net/2009/09/06/halasz-tamas-dzsepetta/>.

BALÁZS ETELKA

A SZÍNÉSZ TESTE ÉS AZ OKTATÁS

Egy felmérés tanulságai

Két évvel ezelőtt, 2019-ben írt szakdolgozatomban a romániai magyar színházak színpadán látható színészek testképével foglalkoztam. A mai normáktól való eltéréseket kerestem, és úgy találtam, kevés a rendhagyó testű színész az erdélyi színházakban. Feltételeztem, hogy ennek oka az oktatásban gyökerezik, hiszen színészek általában a színígyetemekről kerülnek ki. A cikkben hivatkozott felmérés nem reprezentatív, de jól szemlélteti a színészképzésnek az előadó testével, testképével kapcsolatos általános zavarait.

Három évet töltöttem tanóráról tanóra rohangáló, iskolai kötelezettségeik mellett fogyókúrázó, szabadidejükben edzésre járó színészhallgatók közt Kolozsváron. Közben informálisan beszélgettünk a testről, annak kinézetéről és a hozzá társuló elvárásokról. Több beszámolót hallottam arról, hogy valakire rászóltak a tanárai, hogy fogyjon le, figyeljen a tartására, eddze magát. Ezért is gondoltam, hogy megpróbálom felmérni, milyen hatással van a színészhallgatók test(kép)ére az oktatás.

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Színház és Film Karának színészhallgatóit vettem alá kérdőíves vizsgálatnak. A három évfolyam harminc hallgatója közül tizenkilencen, a tizennyolc lányból tizenhárman, a tizenkét fiúból hatan válaszoltak a kérdéseimre, vagyis mindkét nemből a tanulók legalább fele.

Elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy a jövőbeli színészeknek van-e valami elképzelésük az ideális színészképről, és ha van, ők beleillenek-e ebbe a képbe. A tizenkilenc

válaszadó közül mindössze hat gondolta úgy, hogy mindegy, hogy néz ki a színész, hárman a normatív, átlagos megjelenés mellett álltak ki („se nem túl jól, se nem túl rosszul kell kinéznie” – írta egy hallgató), egy személy pedig a következőt felelte: „A külső csak egy forma, és ha a formát vizsgáljuk, akkor minden forma beletalálhat egy művészeti produkcióba. Ha az előadás a nézők elsődleges vágyát célozza meg, akkor »szép«, kívánatos, tetszetős testeket fog felmutatni. Tehát a produkciótól függ, hogy hogyan kell kinéznie a színésznek.” A válaszokban három esetben jelent meg a „szép” jelző, ebből egy úgy szólt: „Ha nem is szép a színész, képesnek kell lennie széppé, vonzóvá válni a színpadon.” A szép mellett még a következő jelzőket és meghatározásokat használták a megszólalók a színész ideális kinézetére: arányos, esztétikailag kellemes, emberi, egészséges, erős, sportos, érezze jól magát a bőrében. Ketten ellenben a belső tulajdonságok fontosságára hívták fel a figyelmet a külső jellemzők helyett: „őszinte, hiteles, egy kis humorral megfűszerezve”. Azok közül, akik azt válaszolták, hogy a színész kinézete nincs normákhoz kötve, öten gondolták úgy, hogy rajtuk nincs semmi, ami eltérne az átlagtól. A többiek viszont úgy vélték magukról, hogy túlsúlyosak. Ugyanakkor azok, akik szerint a színész teste normatív kell legyen, mind megemlítették a sajátjukon egy-egy eltérést az átlaghoz képest, ami miatt az övék nem felel meg az általuk elvárt színészi testideálnak.

A hallgatók közül heten kaptak olyan visszajelzést a szakma részéről (tanár/színész/rendező), hogy le kellene fogyniuk, hárman olyat, hogy „puha a testük”, azaz erősödniük kellene, viszont olyasvalaki is volt, akit túl izmosnak tartottak. A fizikumra vonatkozó megjegyzések emellett a tartásra, a fittségre és az igényességre hívták fel a figyelmet. Négyen semmilyen visszajelzést nem kaptak, és csak egyetlen hallgató akadt, akit megdicsértek az alakja miatt. Érdekes ellentétpárok rajzolódtak ki a beszámolóban arról, hogyan kell kinéznie egy nőnek, illetve egy férfinak a színpadon. A hét, külső szemmel túlsúlyosnak tartott személy között 5:2 volt a nemek aránya a lányok javára, a másik két személyt – mindkettő fiú – viszont arra biztatták, hogy hízzon. Míg a nőknél az általános elvárás az volt, hogy fogyjanak le, legyenek fittekek és erősödjenek, a fiúknál problémaként a fogyás mellett a hízás, a testtartás, valamint a túlzott izomfőlösleg is megjelent. A válaszadók közül heten nyilatkozták azt, hogy a testük semmiben nem tér el az átlagostól. És annak ellenére, hogy heten kaptak olyan visszajelzést, hogy fogyniuk kellene, csak ketten gondolták magukról, hogy túlsúlyosak (illetve a másik szemszögből: csak egy hallgató tartotta magát ténylegesen soványnak).

Három megkérdezett válaszolta azt, hogy valamelyik testi adottsága miatt kilóg a színészek normatív sorából, ezek a tulajdonságok pedig: széles váll, magas termet, izmos testalkat. Viszont az általuk említettek csak egy esetben vágta egybe a szakmabeliek által észrevételezett tulajdonságokkal (ez pedig a túlságosan kidolgozott izomzat volt).

A hallgatók nem átlagos jellemzőként sorolták még az x-lábat, a szőrzetet, a hegeket, a vastag lábat, a pattanásos hátat, a tetoválást és a kisméretű lábfejet. A tizenkilenc válaszadóból kilencnek javasolták a tanárai, hogy változtasson a külsején, ebből hétnek fogynia kellene, amit a tanárok a következőkkel indokoltak: nem mutat jól a színpadon, több energiája lesz és jobban tud majd mozogni, mivel a pluszki-

lók korlátozzák a mozgásban. Fogyjon le, elvégre színésznek készül. Fogyjon le, mert így csak karakterszerepeket kaphat. Fogyjon le, mert akkor szebb lesz, és nagyobb lesz az önbi-zalma is. Itt a hallgató megjegyezte, hogy nem a kinézete, hanem a tanár miatt nem volt önbi-zalma órában. Ugyanez a diák számolt be a hivatkozott személy egy másik kijelentéséről is: „A színésznek szépnek kell lennie, és mi azért nem lehetünk színészek, mert nem vagyunk azok.”

A tanárok az alábbiakban felsorolt indokokkal motiválták a diákokat a testformálásra. Eddzen, hogy ura legyen a testének, könnyebben végre tudja hajtani a gyakorlatokat, jobban bírja a terhelést. Hízzon, hogy magabiztosabb legyen. A túl nagy izomtömeg merevvé teszi a testet, így nem lesz képes minden mozgást végrehajtani. Vagyis a mozgáskészség mint a színészi munka alapeszköze több érvelésben is megjelenik. Mindebből azt a következtetést lehet levonni, hogy a tanárok az ideális test kialakítását nem feltétlenül azért várják el a hallgatóktól, mert normákhoz kötik a színészek megjelenését, hanem mert úgy gondolják, ha a társadalmi elvárásoknak, az aktuális szépségideálnak megfelelnek a diákok, jobban fogják érezni magukat a bőrükben, magabiztosabbak lesznek a színpadon, így jobban el tudják látni a feladatukat, esetleg jobban el tudnak majd helyezkedni.

A kérdőívre adott válaszokból kiderült, hogy a tizenkilenc diákból négyen értettek egyet a tanár indoklásával, ebből hárman jelezték is, hogy a javaslatokat megfogadva edzeni kezdtek, egyikük pedig büszkén számolt be a fogyókúrájáról.

Hipotézisemre, miszerint létezik egy elképzelés a színészhallgatókban arról, hogyan kell kinézniük, és ezt a képet a tanárok is befolyásolják, az jött ki eredményül, hogy némely hallgatónak valóban van elképzelése az ideális színésztetről, viszont ennek az elképzelésnek a saját teste nem minden esetben felel meg. Ezek alapján egy színésznek edzettnek, sportosnak és strapabírónak kell lennie, valamint elégedettnek önmagával. Ugyanakkor olyan válaszok is érkeztek, hogy a színész teste nincs szabályokhoz kötve, így bármilyen lehet.

Az is kijelenthető, hogy a tanárok valóban megpróbálják befolyásolni a hallgatók testképét, és kimondva-kimondatlanul az elvárásoknak megfelelő, „piacképes” testű színészeket akarnak faragni belőlük. A diákok az őket érő megjegyzésekkel viszont nem minden esetben értettek egyet, aminek a leglátványosabb példája, hogy hét személyre mondták azt, hogy túlsúlyos, de csak két diák gondolta úgy, hogy a teste bármiben is eltérne az átlagostól.

A diákok több esetben megfogadták tanáraik tanácsait, mégsem mindegy, hogy ezek a tanácsok hogyan hangoztak el, nem sértették-e a hallgatókat női vagy férfi mivoltukban, vagy csupán az aktuális állapotukra vonatkoztak, és abban motiválták őket, hogy képességeik szerint kihozzák magukból a legjobbat. A másik nagy kérdés, amelyet a kutatásom felvet, hogy ha az oktatás a vélt vagy valós piaci elvárások figyelembevételével képzi és formálja a színészek testét, hogyan és mikor lesz lehetőségük megjeleníteni a színpadon azoknak az előadásoknak, amelyekre már nem vonatkoznak ezek az elvárások. Milyen irányba mutat az a színházesztétika, amelyben csak normatív testű színész szerepelhet? És ha mégis kikerülnek nem normatív testű színészek a színiéletetemekről, akkor ők vajon játszhatnak-e a karakterszerepeken túl hősszerepeket a maga pátozzal telt értelmében?